
НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
Едукативна и рехабилитациона
подршка детету, породици и
институцији

Београд, 23. децембар 2019.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА
ДЕТЕТУ, ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ”**

Београд, 23. децембар 2019.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2019.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА ДЕТЕТУ, ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ”
ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 23. децембар 2019.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.faspep.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Миле Вуковић

Уредници:

Проф. др Фадиљ Еминовић

Доц. др Јасмина Максић

Рецензенти:

Проф. др Сања Ђоковић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Проф. др Горан Недовић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова је публикуван у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-135-8

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну
едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 26.11.2019. године,
Одлуком бр. 3/175 од 27.11.2019. године, усвојило је рецензије рукописа
Зборника радова „ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА ДЕТЕТУ,
ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА
ДЕТЕТУ, ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ” чију реализацију је сопственим средствима
подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

РИЗИК ОД ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА КОД ДЕЦЕ С ТЕШКОЋАМА У МЕНТАЛНОМ РАЗВОЈУ

Александра БУРИЋ-ЗДРАВКОВИЋ, Мирјана ЈАПУНЦА-МИЛИСАВЉЕВИЋ,
Биљана МИЛАНОВИЋ-ДОБРОТА, Слободан БАНКОВИЋ, Сања КРСТИЋ
Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Апстракт

Циљ рада је утврђивање нивоа ризика од злостављања и занемаривања код деце с тешкоћама у менталном развоју у односу на пол и узраст. Узорак је састављен од 60 испитаника, узраста од 4 године до 6 година и 11 месеци, оба пола. За процену ризика од злостављања и занемаривања коришћена је Колорадо ревидирана процена ризика породице (Colorado Family Risk Assessment – Revised; Colorado State University – Colorado Department of Human Services, Social Work Research Center, 2013). Резултати указују да је 95% испитаника у умереном ризику од злостављања, а 68,3% у, такође, умереном ризику од занемаривања. Не постоји статистички значајна разлика између пола, старости и ризика од злостављања, као ни пола и ризика од занемаривања. Утврђено је да су четворогодишњаци у статистички значајно већем ризику од занемаривања у односу на шестогодишњаке ($p=,043$).

Кључне речи: занемаривање, злостављање, ризици у раном детињству, тешкоће у менталном развоју

УВОД

За оптималан развој детета неопходно је препознати факторе ризика. Једни од најважнијих фактора који се рефлектују на дететов развој и узрокују тешкоће у његовом физичком, академском и емоционално-социјалном развоју јесу злостављање и занемаривање (Sun & Buys, 2013).

Према општој дефиницији датој од стране Светске здравствене организације, злостављање детета обихвата све облике физичког и/или емоционалног злостављања, сексуалну злоупотребу, немарно

поступање и искориштавање (World Health Organisation, 1999, 2019). Занемаривање се дефинише као немар родитеља/старатеља при обезбеђивању потребне хране, одеће, обуће, уточишта, безбедности и медицинске неге до те мере да то може са великом вероватноћом да наруши здравље детета, или неки од сегмената његовог развоја (World Health Organisation, 1999; 2019).

Деца предшколског узраста за коју је утврђено да су била злостављана или занемарена обично испољавају тешкоће на плану исхране, сна, препознавања сопствених осећања, вртићког постигнућа и

формирања правилних социјалних релација (Saini, Black, Fallon & Marshall, 2013). Укупна стопа злостављања и занемаривања коју су социјалне службе идентификовале у популацији америчке деце предшколског узраста била је 9,3 на 1000 деце, односно приближно око 700.000 предшколаца (US-DHHS, 2010).

Истраживања указују на податке о већој бројности злостављања и занемаривања код деце с тешкоћама у менталном развоју (ТумР) (Govindshenou, 2007; Hibbard & Desch, 2007). Поједине студије наводе да деца с ТумР имају чак три пута више могућности да буду изложена злостављању и занемаривању у односу на децу типичне популације истог узраста (Jones et al., 2012). Неке друге студије указују на двосмисленост у преваленцији злостављања и занемаривања код деце с ТумР због варијабилности у методологији студија и узорака истраживања (Sullivan, 2009). Ипак, налази лонгитудиналних праћења показују да је стопа злостављања и занемаривања код деце с ТумР променљива и да се креће у распону од ниских (22%) до високих (70%) (National Research Council, 2001).

Имајући у виду значајан утицај злостављања и занемаривања на каснији развој детета с ТумР, важно је да се подаци о овој појави богате, како би се примениле ефикасне мере заштите од потенцијалних тешкоћа.

Циљ овог рада односи се на утврђивање нивоа ризика од злостављања и занемаривања код деце с ТумР у односу на пол и узраст.

МЕТОД РАДА

Узорак

Истраживање је спроведено на узорку од 60 испитаника, узраста од 4 године до 6 година и 11 месеци (AC=4,82; СД=0,77). Узорак су чинила деца из редовних београдских вртићких и предшколских група. Број дечака (33 или 55%) био је нешто већи у односу на број девојчица (27 или 45%). Испитаници су били уједначени према полу и узрасту ($\chi^2=3,950$; $df=2$; $p=0,139$). Према DSM-V, 20 испитаника (33,3%) имало је лаку интелектуалну ометеност, 16 испитаника (26,7%) умерену интелектуалну ометеност, док је 24 (40%) испитаника имало дијагностикован поремећај из спектра аутизма. Дистрибуција испитаника према полу и узрасним категоријама приказана је у Табели 1.

Табела 1 – Дистрибуција испитаника према полу и узрасту

Пол	Узраст			Σ
	4,0-4,11	5,0-5,11	6,0-6,11	
мушки	број	15	9	33
	%	25%	15%	15%
женски	број	9	14	27
	%	15%	23,3%	6,7%
Σ	број	24	23	13
	%	40%	38,3%	21,7%
				60
				100%

Инструмент и процедура

У овом истраживању за процену ризика од злостављања и занемаривања коришћена је Колорадо ревидирана процена ризика породице (*Colorado Family Risk Assessment – Revised; Colorado State University – Colorado Department of Human Services, Social Work Research Center, 2013*).

Инструмент садржи три дела: скалу Злостављање, која садржи 11

ајтема, затим супскалу Занемаривање, која такође садржи 11 ајтема и супскалу конкретних критеријума који указују на присуство злостављања, која садржи 4 ајтема. Процена ризика врши се на основу суме бодова за сваки део посебно. Укупан скор пореди се са критичним скоровима који разликују низак, умерен и висок ризик од злостављања и занемаривања. Код супскале Занемаривање, низак скор је од -4 до -1, умерен је од 0 до 4, а висок 5+. Код супскале Злостављање, низак скор је од -2 до 0, умерен од 1 до 6, а висок 7+. Код скале конкретних критеријума који указују на присуство злостављања, уколико је било који од четири критеријума испуњен, ризик се означава као висок. У нашем истраживању, проценом конкретних критеријума ризика установљено је да су код испитиваног узорка одговори на сва питања негативни, те резултати на овом делу инструмента неће више бити приказивани ни коментарисани.

Испитивање је спроведено коришћењем података које поседују педагози, социјални радници и психолози предшколских установа, као и вртићки Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања. Добијена је писмена дозвола за коришћење података у истраживачке сврхе од стране управе вртића, управних одбора предшколских установа и поменутог Тима. Сачињена је оверена белешка о поштовању правила о заштити података.

Обрада података

При статистичкој обради коришћене су: фреквенције, проценти, аритметичка средина, стандардна девијација, χ^2 тест, ANOVA и post hoc LSD.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Посматрајући комплетан узорак на супскали **за процену ризика од злостављања** евидентирано је да се распон бодова креће од -1 до максимално 4 јединица (АС=1,64; СД=1,02). Највећи број испитаника, њих чак 57 (95%) налази се у умереном ризику, док су преостала 3 (5%) испитаника у ниском ризику од злостављања. Висок ризик од злостављања није утврђен код деце овог узорка.

Истражујући однос у укупном скору између дечака и девојчица у оквиру процене ризика од злостављања пронађена је разлика која није статистички значајна (F=0,236; p=,553), иако се код девојчица проналази већи просечан скор (АС=1,84; СД=1,05) него код дечака (АС=1,72; СД=1,01).

Испитујући ризик од злостављања код четворогодишњака, петогодишњака и шестогодишњака, закључено је да не постоји статистички значајна разлика између ових старосних група (F=2,235; p=,122). На укупном скору скале за процену ризика од злостављања код шестогодишњака пронађени су највећи скорови (АС=2,33; СД=1,07), следе скорови четворогодишњака (АС=1,99; СД=1,01), док су код петогодишњака детектовани скорови најмањих вредности (АС=1,54; СД=1,02).

При процени ризика од занемаривања испитаници овог узорка достижу скорове у распону од -3 до чак 12 бодова (АС=5,02; СД=3,65). У односу на параметре за низак, умерен и висок ризик од занемаривања региструје се да највећи број испитаника, чак 41 (68,3%), припада категорији умереног ризика. Високом ризику од занемаривања припада 9 (15%) испитаника, док је 10 (16,7%) испитаника у ниском ризику од занемаривања.

Утврђујући однос у укупном скору између дечака и девојчица у оквиру процене од занемаривања пронађена је разлика која није статистички значајна, већ је случајна ($F=1,325$; $p=,463$). Код девојчица проналази се већи просечан скор ($AC=4,72$; $CD=1,26$) него код дечака ($AC=3,95$; $CD=1,44$).

Табела 2 приказује разлике у ризику од занемаривања између различитих старосних група. Уочава се да се код четворогодишњака региструју скорови највећих вредности ($AC=5,83$, $CD=3,21$). Петогодишњаци имају нешто ниже скорове ($AC=3,42$, $CD=2,15$), док шестогодишњаци имају у просеку $AC=1,85$ бодова, са одступањем од $CD=0,48$. На основу анализе варијансе и накнадног тестирања закључује се да су четворогодишњаци у статистички значајно већем ризику од занемаривања у односу на шестогодишњаке ($p=,043$).

умереном ризику, док су преостала 3 (5%) испитаника у ниском ризику од злостављања. Висок ризик од злостављања није утврђен у испитиваном узорку. У истраживањима се описује различита преваленција ризика од злостављања и занемаривања код деце с ТуМП. Аутори наводе да тај опсег може да буде од два до десет пута већи него код деце типичне популације (Horner-Johnson & Drum, 2006). Деца с ТуМП често не разумеју да су одређени поступци неприкладни или недопустиви, не одупиру се злостављању услед неразумевања самог чина, лошег квалитета социјалних вештина, или недовољног знања о појави којом су злостављана (Leeb, Bitsko, Merrick & Armour, 2012).

Анализирајући зависност пола и ризика од злостављања утврђено је да не постоји статистички значајна разлика између дечака и девојчица ($p>,05$). Старијим истраживањима утврђено је да су дечаки с

Табела 2 – Разлике у ризику од занемаривања у односу на узраст

Старосне групе	AC	CD	ANOVA		Post hoc LSD	
			F	p	пар	p
4,0-4,11	5,83	3,21	2,640	,040	4,0/4,11 – 6,0/6,11	,043
5,0-5,11	3,42	2,15				
6,0-6,11	1,85	0,48				

ДИСКУСИЈА СА ЗАКЉУЧКОМ

Истраживање је спроведено са циљем утврђивања нивоа ризика од злостављања и занемаривања код деце с ТуМП вртићког и предшколског узраста. Циљ је обухватао и утврђивање евентуалних разлика од поменутог ризика узимајући у обзир пол и старосну групу. Супскалом за процену ризика од злостављања утврђено је да се чак 57 (95%) испитаника налази у

интелектуалном ометеношћу чешће били злостављани него девојчице, у свим категоријама злостављања (Sobsey et al., 1997). Друге студије указују на то да су девојчице с ТуМП често жртве сексуалног злостављања, а дечаки жртве физичког злостављања (Hershkowitz, Lamb & Horowitz, 2007). Ово истраживање није пронашло разлике у ризику од злостављања везаног за пол.

Анализом скорова четворогодишњака, петогодишњака и шестогодишњака, утврђено је да не постоји статистички значајна разлика у погледу ризика од злостављања ($p > .05$). У неким студијама, као и у овој, није утврђено да старост деце утиче на ризик од злостављања (Hibbard, Desch & Committee on Child Abuse and Neglect, 2007; Westat, 1993). Друге студије доказују да се већ на вртићком узрасту појављује већи ризик од злостављања код старије деце (Kendall-Tackett, Lyon, Taliaferro, & Little, 2005).

Највећи број испитаника овог узорка – чак 41 (68,3%), припада категорији умереног ризика од занемаривања. Високом ризику од занемаривања изложено је 9 (15%) испитаника, док се 10 (16,7%) испитаника налази у ниском ризику. Претходна истраживања откривају да занемаривање деце с ТуМР почиње у врло раном периоду тако да га дете не може самостално препознати. Уз проблеме које са собом носе ТуМР, као што је отежано разумевање и вербализација конкретних епизода, ова деца често доживљавају занемаривање као једино могућу датост (Westat, 1993).

Резултати овог истраживања нису утврдили постојање статистички значајне разлике у појави ризика од занемаривања у односу на пол испитаника. У неким од претходних истраживања говори се о неуједначеним резултатима о повезаности пола и занемаривања (Hershkowitz et al., 2007).

Ово истраживање је, као и нека од претходних (Bulatović, 2012; Sullivan, 1999), добило резултат да су млађи испитаници у статистички значајно већем ризику од занемаривања у односу на старије ($p = .043$). Bulatović (2012) још наводи да занемаривање деце у раној доби узрокује тешке последице на њихов даљи развој у

области емоционалних, когнитивних, социјалних и академских способности.

Имајући у виду резултате овог истраживања и велики број деце с ТуМР која су детектована као група под умереним ризику од злостављања и занемаривања, неопходно је побољшати и чешће примењивати процене од ових ризика у третираној популацији. Тиме би деца с ТуМР и породице у ризику биле идентификоване, са могућношћу укључивања у програм подршке у делу који им је најпотребнији.

ЛИТЕРАТУРА

- Bulatović, A. (2012). Posljedice zlostavljanja i zanemarivanja djece predškolskog uzrasta. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 58(27), 211-221.
- Colorado State University – Colorado Department of Human Services, Social Work Research Center (2013). *Colorado Family Safety and Risk Assessment – Revised*. CO: Fort Collins.
- Govindshenoy, M. (2007). Abuse of the disabled child: A systematic review of population-based studies. *Child Care Health and Development*, 33, 552-558.
- Hershkowitz, I., Lamb, M. E., & Horowitz, D. (2007). Victimization of children with disabilities. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77(4), 629-635.
- Hibbard, R. A., & Desch, L. W. (2007). Maltreatment of children with disabilities. *Pediatrics*, 119, 1018-1025.
- Hibbard, R. A., Desch, L. W., & Committee on Child Abuse and Neglect. (2007). Maltreatment of children with disabilities. *Pediatrics*, 119(5), 1018-1025.
- Horner-Johnson, W., & Drum, C. E. (2006). Prevalence of maltreatment of people with intellectual disabilities: A review of recently published research.

Developmental Disabilities Research Reviews, 12(1), 57-69.

- Jones, L., Bellis, M. A., Wood, S., Hughes, K., McCoy, E., Eckley, L., . . . Officer, A. (2012). Prevalence and risk of violence against children with disabilities: A systematic review and meta-analysis of observational studies. *Lancet*, 380, 899-907.
- Kendall-Tackett, K., Lyon, T., Taliaferro, G., & Little, L. (2005). Why child maltreatment researchers should include children's disability status in their maltreatment studies? *Child abuse & neglect*, 29(2), 147-151.
- Leeb, R. T., Bitsko, R. H., Merrick, M. T., & Armour, B. S. (2012). Does Childhood Disability Increase Risk for Child Abuse and Neglect? *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 5(1), 4-31.
- National Research Council (2001). Crime victims with developmental disabilities: Report of a workshop. Committee on Law & Justice. Joan Petersilia, Joseph Foote, and Nancy A. Crowell, (editors). Commission on Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, D.C: National Academy Press.
- Saini, M. A., Black, T., Fallon, B., & Marshall, A. (2013). Child custody disputes within the context of child protection investigations: secondary analysis of the Canadian Incident Study of Reported Child Abuse and Neglect. *Child welfare*, 92(1), 115-137.
- Sobsey, D., Randall, W., & Parrila, R. K. (1997). Gender differences in abused children with and without disabilities. *Child Abuse & Neglect*, 21(8), 707-720.
- Sullivan, P. M. (1999). *Violence and abuse against children with disabilities*. Washington, DC: National Research Council.
- Sullivan, P. M. (2009). Violence exposure among children with disabilities. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 12, 196-216.
- Sun, J., & Buys, N. (2013). Child abuse, neglect and maltreatment health service in Australia: A literature review. *International Public Health Journal*, 5(4), 399.
- US-DHHS. (2010). *Child maltreatment 2009*. Washington, DC: Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau.
- Westat, Inc. (1993). *A report on the maltreatment of children with disabilities*. Washington, DC: National Center on Child Abuse and Neglect.
- World Health Organisation (1999). *Report on Consultation on Child Abuse Prevention*, 29-31 March 1999, Geneva: World Health Organization, document WHO/HSC/PVI/99.1.
- World Health Organization (2019). *Child maltreatment ("child abuse")*. Geneva: WHO. Available at: <https://www.who.int/topics/violence/gpav.pdf> [приступљено 14/09/2019]

RISK OF ABUSE AND NEGLECT IN CHILDREN WITH DIFFICULTIES IN MENTAL DEVELOPMENT

**Aleksandra ĐURIĆ-ZDRAVKOVIĆ,
Mirjana JAPUNDŽA-MILISAVLJEVIĆ,
Biljana MILANOVIĆ-DOBROTA,
Slobodan BANKOVIĆ, Sanja KRSTIĆ**

*University of Belgrade – Faculty of Special
Education and Rehabilitation*

Abstract

The aim of this paper is to determine the risk level of abuse and neglect in children with difficulties in mental development in relation to gender and age. The sample consisted of 60 examinees, age 4 to 6 years and 11 months, both gender. For assessing the risk of abuse and neglect Colorado Family Risk Assessment was used (Colorado Family Risk Assessment – Revised; Colorado State University – Colorado Department of Human Services, Social Work Research Center, 2013). Results imply that 95% of examinees are in moderate risk of abuse, and 68.3% are also in moderate risk of neglect. There is no statistically significant difference between gender, age and risk from abuse, and there is no statistically significant difference between the risk of neglect and gender. It is determined that the four-year-olds are in, statistically significant, higher risk from neglect than the six-year-olds ($p=.043$).

Key words: *neglect, abuse, risks in early childhood, difficulties in mental development*